

Саморегулювання у страховому підприємництві України

У статті обґрунтовано сутність саморегулювання страхового підприємництва, виділено його переваги та недоліки. Охарактеризовано діяльність об'єднань страхових компаній України та визначено основні засади діяльності саморегулювальної організації страховиків.

Ключові слова: саморегулювання, страхове підприємство, страхові компанії, об'єднання страхових компаній, саморегулювальна організація.

В статье обоснована суть саморегулирования страхового предпринимательства, выделены его преимущества и недостатки. Охарактеризована деятельность объединений страховых компаний Украины и определены основные принципы деятельности саморегулируемой организации страховщиков.

Ключевые слова: саморегулирование, страховое предпринимательство, страховые компании, объединения страховых компаний, саморегулируемая организация.

It is proven the idea of self-regulation in insurance enterprise and its advantages and disadvantages are discussed. It is described insurance cooperatives activity in Ukraine and defined the main principles of self-regulating insurance organization.

Keywords: self-regulation, insurance enterprise, insurance companies, insurance cooperatives, self-regulating organization.

Постановка проблеми. Економічна наука та практика розвинутих країн світу довела необхідність та доцільність оптимального поєднання державного регулювання та ринкової саморегуляції. У процесі регулювання держава та ринок ставлять єдине ціле, але їхнє співвідношення залежить від низки чинників: рівня відкритості ринку, ступеня розвитку економіки, національних особливостей країни та її історичного розвитку. Регулювання страхового підприємництва має складатися із державного регулювання та саморегулювання. У цьому секторі не можна протиставляти державу та ринок як два механізми регулювання, а навпаки, необхідна оптимальна модель співвідношення державного регулювання та саморегулювання через ринкові механізми. У зв'язку з цим доцільно провести теоретичні дослідження механізму саморегуляції у вітчизняному страховому підприємстві.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Нині в економічній науці характеризують ринкове регулювання економіки, державне регулювання економіки та їх співвідношення. Л. Швайка виділяє: ринкове саморегулювання, тотальне та часткове державне регулювання економіки [1, с. 32–35]. Л. Дмитриченко стверджує, що розвиток механізму саморе-

гулювання забезпечується завдяки регулюючим функціям держави. Державне регулювання сприяє створенню функціональних економічних систем, які породжують ринкові механізми саморегулювання [2, с. 33–34]. У страховому підприємстві механізм саморегуляції вивчено слабо, лише в окремих наукових публікаціях (зокрема, О.М. Залетов у монографії «Убезпечення життя» [3, с. 271–272]) вказується на його необхідності та характеризуються окремі аспекти.

У зв'язку з цим **метою статті** є обґрунтування сутності саморегулювання страхового підприємництва та його особливостей розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному страховому підприємстві взаємодія державного регулювання та саморегулювання необхідна. Від збільшення масштабності страхового підприємництва, складності взаємовідносин з державою засоби впливу органів влади на суб'єктів страхового підприємництва звужуються і виникає необхідність у розвитку механізмів саморегуляції. На нашу думку, з одного боку, саморегулювання тільки доповнює, розширює чи посилює регулювання зі сторони державних органів, з іншого – держава законодавчими та нормативно-правовими актами регламентує діяльність організацій саморегулювання, може бути ініціатором їх створення.

У Господарському кодексі України ст. 5 «Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання» закріплено правовий господарський порядок в Україні, який формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність [4].

На нашу думку, саморегулювання страхового підприємництва – передбачене законодавством регулювання страхового підприємництва в цілому чи окремих його елементів відповідними організаціями без втручання державного регулятора. До переваг саморегулювання страхового підприємництва належать:

- гнучкість норм саморегулювання по відношенню до вимог державного регулювання та їх адекватна трансформація під впливом зовнішніх чинників;
- можливість впливу на нормотворчу діяльність органів влади, що неможливо за державного регулювання;
- врахування особливостей та характерних рис безпосередньо страхового підприємництва та його суб'єктів;
- застосування особливих механізмів, менш затратних щодо вирішення суперечностей (третейських судів) між страховальниками та суб'єктами страхового підприємництва.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

До недоліків саморегулювання належить можливість обмеження конкуренції у страховому підприємстві. Особливо небезпека обмеження конкуренції зростає, якщо участь суб'єктів страхового підприємства в організаціях саморегулювання є обов'язковою. Тому має існувати відповідність між здійсненням конкурентної політики органами влади та розвитком саморегулювання у підприємстві.

Саморегулювання доцільно відрізнити від співрегулювання, під яким розуміють спільну участь у процесі регулювання держави та різних ринкових інституцій. Крім суб'єктів підприємства у процесі співрегулювання можуть брати участь й інші організації – споживчі об'єднання (Асоціація страхувальників України), профспілки, організації інфраструктури (Асоціація професійних страхових посередників, страхові пули, об'єднання страхових компаній). Формуються елементи співрегулювання шляхом введення у структури управління органів державної влади представників бізнесу та громадськості. Тому ті ж самі саморегулюючі організації можуть бути учасниками співрегулювання.

Саморегулювання страхових підприємницьких структур вигідне і бізнесу, і державі, і суспільству. Здійснюється саморегулювання відповідними організаціями, які не є ще одним контролюючим чи наглядовим органом, а такі організації створюються учасниками ринку і їм делегується частина повноважень. Такі об'єднання страхових компаній є одним із елементів страхового інституційного середовища.

Саморегулювні організації за принципом участі поділяться на:

- організації з обов'язковою участю всіх суб'єктів страхового підприємства;
- організації з добровільною участю суб'єктів страхового підприємства.

Саморегулювними організаціями є об'єднання суб'єктів страхового підприємства, які визначають стандарти діяльності та взаємовідносини між страховими компаніями, страховими компаніями та клієнтами, встановлюють норми професійної етики, формують компенсаційні механізми, розробляють типові правила страхування.

Об'єднання суб'єктів страхового підприємства поділяються за масштабністю на: регіональні, національні, міждержавні, міжнародні. За видами страхування об'єднання доцільно класифікувати на універсальні (участь в яких переважно є добровільною) та спеціалізовані (їхнє створення передбачено відповідними законодавчими нормами).

Згідно з вітчизняним законодавством (ст. 13 Закону України «Про страхування») страхові компанії мають право утворювати спілки, асоціації та інші об'єднання для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів [5].

У сучасних умовах в Україні функціонують як добровільні об'єднання, так і спеціалізовані. Добровільними об'єднаннями страховиків є: Ліга страхових організацій України (ЛСОУ), Українська федерація ubezpieczenia (УФУ), асоціація «Страховий бізнес». Спеціалізованими об'єднаннями страховиків, діяльність яких визначена відповідним законодавством України, є:

– Авіаційне страхове бюро, до якого входять страхові компанії, які здійснюють страхування авіаційних ризиків;

– Морське страхове бюро, куди входять страхові компанії, які здійснюють страхування морських ризиків, діє на підставі Положення про Морське страхове бюро, що затверджене постановою Кабінетів Міністрів України «Про порядок утворення та державної реєстрації Авіаційного страхового бюро і Морського страхового бюро України» від 27.04.98 р. №561. З 2000 року є членом Міжнародного союзу морського страхування, представляє інтереси національних страхових компаній, що здійснюють морське страхування;

– Моторне транспортне страхове бюро (МТСБУ), участь страхових компаній в якому передбачає здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів. Створення такого об'єднання визначено Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів». Членство страхових компаній у МТСБУ є обов'язковою умовою здійснення діяльності щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Дане об'єднання представляє інтереси України у міжнародному об'єднанні «Зелена картка»;

– Ядерний страховий пул зобов'язані створити страховики, які можуть здійснювати страхування відповідальності операторів ядерних установок за шкоду, що може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту. Дане об'єднання страхових компаній-резидентів України створено у 2003 році, і його головною метою є координація діяльності його членів, пов'язаної із здійсненням обов'язкового страхування цивільної відповідальності операторів ядерних установок за ядерний збиток, забезпечення фінансової надійності шляхом організації страхування на засадах солідарної відповідальності членів пулу. Має бути юридичною особою.

Слід відзначити, що пули представляють собою форму тимчасового об'єднання самостійних страхових компаній і створюються на основі їх добровільної згоди для здійснення конкретного виду страхування за встановленими єдиними правилами страхування та єдиними страховими тарифами.

Основними завданнями створення страхових пулів є:

- 1) забезпечення фінансової стійкості страхових компаній;
- 2) гарантування здійснення страхового відшкодування клієнтам;
- 3) можливість прийняття на страхування великих ризиків.

У страхових пулах найчастіше страхуються ядерні ризики, авіаційні ризики, ризики забруднення навколишнього середовища тощо. Вони можуть функціонувати на принципах співстрахування (всі ризики діляться між учасниками у відповідних пропорціях) та перестрахування (страхові компанії самостійно здійснюють страхування, а частину ризику передають на перестрахування у пул).

Є різні види пулів. Національні страхові пули створюються національними страховими компаніями у межах певного

виду страхування. Регіональні страхові пули створюються страховими компаніями для збільшення місткості регіонального страхового ринку і утримання у регіоні значного обсягу страхових премій.

Пул як об'єднання страховиків відрізняється від інших об'єднань, бо це погодження декількох юридичних осіб працювати на основі єдиних правил та тарифів по конкретному виду страхування. У всіх інших відношеннях страхова компанія–учасник пулу є незалежною, вільною у здійсненні своєї діяльності. Пул не вважається монополістичним об'єднанням, а його створення не має на меті обмеження конкуренції, бо клієнт може відмовитись від послуг пулу і укласти договір страхування з іншою страховою компанією.

Страхові пули можна визначити як один із проявів механізму саморегуляції. Так, з одного боку, причиною їх створення є потреба страхових компаній членів пулу реалізувати свої інтереси щодо страхування даних ризиків, а з іншого – через це досягається ринкова рівновага, задовольняється попит на страхування окремих груп ризиків, які страхові компанії не можуть або не хочуть приймати на страхування індивідуально.

Отже, в Україні функціонує значна кількість об'єднань страховиків, представники яких активно обговорюють питання створення саморегулюючої організації у страховому підприємстві та ведуть боротьбу за статус такої організації. Зупинимо увагу на визначених правових нормах саморегулювання у страховій діяльності України.

Згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» саморегулювальна організація – неприбуткове об'єднання фінансових установ, створене з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо розроблення і впровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та /або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг [6]. Об'єднання фінансових установ набуває статусу саморегулювальної організації (СРО) після внесення запису про неї до відповідного реєстру, який ведеться Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Документом, що підтверджує статус СРО, є свідоцтво.

У Розпорядженні «Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень об'єднанню страховиків» № 1000 від 21.08.2008 р. визначено, що саморегулювальна організація страховиків – об'єднання, якому за рішенням уповноваженого органу делеговано окремі повноваження та інформація про яке внесена до реєстру саморегулювальних організацій фінансових установ [7].

Основними повноваженнями саморегулювальної організації страховиків визначено: розробку та впровадження правил поведінки на ринку страхових послуг; сертифікацію фахівців ринку страхових послуг.

Об'єднання, якому делегуються такі повноваження, повинно:

- мати належним чином затверджені положення про діяльність об'єднання, положення про документообіг, власне або орендоване на строк не менше одного року приміщення, що належним чином охороняється;

- здійснювати свою діяльність не менше трьох років;
- учасниками об'єднання повинні бути більше 50% страховиків України.

Саморегулювальна організація страховиків зобов'язана [6]:

- 1) подавати до уповноваженого органу копії змін до установчих документів, зміни до внутрішніх положень;

- 2) інформувати про зміну свого місцезнаходження;

- 3) на письмовий запит надавати інформацію про свою діяльність у зв'язку зі здійсненням делегованих повноважень, а також про припинення діяльності саморегулювальної організації;

- 4) надавати протоколи та відповідні документи щодо прийнятих рішень, інформацію про дати проведення та порядок денний чергових та позачергових зборів;

- 5) подавати документи, що встановлюють правила поведінки при здійсненні страхової діяльності;

- 6) забезпечувати оперативне та повне висвітлення прийнятих рішень на інтернет–сайті.

Контроль за дотриманням вказаних зобов'язань буде здійснювати Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Проведений аналіз вказаних правових норм щодо створення саморегулювальної організації страховиків дозволяє визначити такі недоліки. По–перше, відсутні є чіткі повноваження та функції, які делегуються саморегулювальній організації страховиків, а вказані повноваження щодо визначення правил поведінки на ринку є загальними, не зрозумілими та розмитими. Не вказані механізми контролю за дотриманням визначених правил. Такі повноваження між органами державної влади та саморегулювальною організацією мають бути чітко розмежовані. Має бути визначена як спільна участь даних інституцій у розробці основних напрямів розвитку страхового підприємництва, так і створена система ефективної системи підзвітності.

По–друге, на нашу думку, створення саморегулювальної організації страховиків не має передбачати жорсткого регулювання щодо кількості учасників. Це має бути добровільне об'єднання. Обов'язковість участі страхових компаній в саморегулювальних організаціях, на нашу думку, може встановлювати зміни у законодавстві, у тому числі щодо умов ліцензування. Окрім цього, обов'язковість не завжди гарантує захист від недобросовісних дій між учасниками такої організації.

Спеціалізовані об'єднання, які нині функціонують на вітчизняному страховому ринку в окремих сегментах, виконують функції саморегулювальної організації, але не нараховують такої кількості учасників. Окрім цього, на нашу думку, така організація має мати статус універсального об'єднання страховиків, бо тоді значна частина суб'єктів страхового

підприємництва не здійснюючи такий вид страхування не зможе бути його учасником. На нашу думку, це має бути єдина універсальна організація, яка зможе представляти інтереси вітчизняних суб'єктів страхового підприємництва й на міжнародному ринку.

У розвинутих країнах світу участь страхових компаній у саморегулювальних організаціях переважно є добровільною і означає високу надійність та професіоналізм суб'єкта страхового підприємництва, тому кожен прагне стати учасником такого об'єднання.

У зв'язку з цим вважаємо, що саморегулювання у страховому підприємстві України має передбачати:

1) розробку таких правил та стандартів, що дозволять заповнити прогалини у законодавстві;

2) створення третейського механізму, досудового вирішення суперечностей між учасниками саморегулювальної організації та споживачами страхових послуг;

3) заперечення актів та рішень органів влади, що порушують права та законні інтереси суб'єктів страхового підприємства, здійснення попередньої експертизи нормативних актів органів влади, що містять норми регулювання;

4) забезпечення ефективної та прозорої роботи суб'єктів страхового підприємства шляхом здійснення моніторингу їх діяльності, формування статистичної інформації про їх фінансово-господарську діяльність. Використання соціальних рейтингів, які присвоюються всім учасникам саморегулювальної організації на основі показників, що враховують не тільки надійність компанії, а й якість її роботи для страхувальників, повноту та доступність інформації про неї та її послуги.

5) застосування заходів впливу (дисциплінарних) щодо учасників саморегулювальної організації за порушення вимог, правил та стандартів;

6) створення електронного каталогу адресатів страхових компаній, у тому числі обов'язкове публікування правил страхування, підтримка інституту типових правил страхування.

Висновки

Отже, функціонування саморегулювальної організації є домінуючим чинником у формуванні розвиненого страхового підприємства, такі структури є основою до рівноправного соціального партнерства між бізнес-структурами і державою. Заходи щодо створення саморегулювальної організації у страховому підприємстві України, з одного боку, спрямовані на врахування запитів споживачів та обмеження втручання держави у внутрішні аспекти розвитку, а з іншого – встановлюють та контролюють визначені правила та принципи поведінки на ринку.

Література

1. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л.А. Швайка. – К.: Знання, 2006. – 435 с.
2. Дмитриченко Л.И. Государственное регулирование экономики: методология и теория: монография / Л.И. Дмитриченко. – Донецк: УкрНТЭК, 2001. – 329 с.
3. Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія / О.М. Залетов. – К.: Міжнародна агенція «Бізон», 2006. – 688 с.
4. Господарський кодекс України №436-IV від 16.01.2003: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про страхування» №85/98-ВР від 7.03.96: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» №2664-III від 12.07.2001: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Розпорядження «Про затвердження Положення про делегування Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України окремих повноважень об'єднанню страховиків» №1000 від 02.08.2008: [Електронний ресурс] / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dfp.gov.ua>

У.В. ВЛАДИЧИН,

к.е.н., доцент, Львівський національний університет ім. І. Франка

Регулювання реорганізаційних процесів в іноземному банківництві України

Досліджено сутність та виявлено тенденції реорганізаційних процесів, які відбуваються в іноземному банківництві України. Охарактеризовано основні форми реорганізації банків, проаналізовано процеси злиття, поглинання та перетворення банків з іноземним капіталом, подано рекомендації щодо удосконалення регулювання та діяльності іноземних банків в Україні.

Ключові слова: реструктуризація, реорганізація, злиття, поглинання, приєднання, поділ, перетворення, іноземне банківництво, банк з іноземним капіталом.

Исследована суть и определены тенденции реорганизационных процессов, которые происходят в иностранном банковском бизнесе Украины. Рассмотрены основные формы реорганизации банков, проанализированы процессы слияния, поглощения и преобразования банков с иностранным капиталом, поданы рекомендации для усовершенствования регулирования и деятельности иностранных банков в Украине.

Ключевые слова: реструктуризація, реорганізація, слияние, поглощение, присоединение, разделение,